

Archeologienota Essen Over d'Aa I39

Programma van maatregelen

COLOFON

Titel

Archeologienota Essen Over d'Aa 139

Auteurs

Marleen Arckens, Niels Geelen, Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 19 september 2019

Fodio Rapport Folio 3

Wettelijk Depot D/2019/13.179/8

Projectcode

2019G247

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2018 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

2 Programma van maatregelen	31
2.1 Gemotiveerd advies	31
2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem.....	32
2.2.1 Administratieve gegevens.....	32
2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode	33
2.2.3 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	34
2.2.4 Onderzoekstechnieken proefsleuvenonderzoek	35

2 Programma van maatregelen

2.1 Gemotiveerd advies

Het uitgevoerde bureauonderzoek is volledig. Alle relevante beschikbare bronnen werden geraadpleegd.

Het onderzoeksgebied, met een oppervlakte van 4800 m², ligt in de gemeente Essen, ca. 1500 m ten oosten van Essen-Centrum en ca. 780 m ten westen van Horendonk, een kerkdorp binnen dezelfde gemeente. Het grenst in het zuiden aan de Over d'Aa, de weg tussen beide woonkernen.

Het onderzoeksgebied wordt verkaveld en verdeeld in 9 loten. In totaal worden er vier bouwblokken voorzien. Ten opzichte van het agrarisch gebied in het noorden wordt een bouwvrije overgangszone van 3 m breed voorzien. De vier bouwblokken hebben samen een oppervlakte van 1015 m², de zone voor bijgebouwen heeft een oppervlakte van 2508 m². Aangezien er momenteel nog geen plannen beschikbaar zijn voor de gebouwen, bijgebouwen, verhardingen en nutsleidingen wordt ervan uitgegaan dat over het ganse onderzoeksgebied, behalve in de bufferzone van 3 m breed ten opzichte van het agrarisch gebied in het noorden, bodemingrepen mogelijk zijn die het relevant archeologisch niveau bereiken.

De bodem van de westelijke helft van het terrein wordt geclassificeerd als een matig droge zandbodem zonder profielontwikkeling en met een sterk antropogene invloed. De oostelijke helft van het terrein wordt gekenmerkt door een matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont. Onder de A horizont zijn vaak overblijfselen van een podzol B of een verbrokkelde textuur B horizont te vinden. De dikke antropogene humus A horizont ontstond door landbouwpraktijken waarbij plaggen uit de heide vermengd met mest van de potstal werden aangevoerd ter verbetering van de vruchtbaarheid van de grond...

Het onderzoeksgebied ligt op het noordelijke deel van de Cuesta van de Kleien van de Kempen, op een zandrug ca. 900 m ten westen van de Kleine Aa. Deze waterloop is de enige natuurlijke waterloop in de omgeving van het onderzoeksgebied. De dichtstbijzijnde zone met fluviaatiele afzettingen uit het holoceen bevindt zich ca. 460 m naar het westen, in de vallei van de Kleine Aa. Het onderzoeksgebied ligt ook niet in een gradiëntzone. Op basis van de beschikbare informatie wordt de kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite laag ingeschat.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot op heden maakt duidelijk dat het onderzoeksgebied sinds toen onafgebroken in gebruik is geweest als landbouwgrond. Er worden geen bewoningssporen verwacht die dateren van de nieuwe tijd.

In het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied stond in de eerste helft van de 19de eeuw kortstondig een klein bijgebouwtje. Op basis van de topografische ligging, de bodemgesteldheid en het historisch landschapsgebruik kan de aanwezigheid van archeologisch erfgoed uit het neolithicum tot de nieuwe tijd niet worden uitgesloten. De kans op kennisvermeerdering is groot omdat er in de omgeving van het onderzoeksgebied nauwelijks archeologisch onderzoek werd uitgevoerd.

Gezien de mogelijke impact van de vergunbare bodemingrepen en de geformuleerde archeologische verwachting wordt verder archeologisch vooronderzoek aanbevolen. Het onderzoek moet duidelijk maken of er archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het onderzoeksgebied en of verder onderzoek kan leiden tot kennisvermeerdering.

De initiatiefnemer beroept zich op economische redenen om verder vooronderzoek uit te stellen tot na het verlenen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. Daarom wordt voorgesteld een proefsleuvenonderzoek uit te voeren in uitgesteld traject. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zullen eventuele verdere maatregelen bepaald worden.

2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

2.2.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019G247
Actoren		Fodio Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Essen
	Deelgemeente	/
	Site	Over d'Aa 139
Kadastrale gegevens		Essen Afd. I, Sectie A, percelen 588K, 588H
Oppervlakte onderzoeksgebied		4800 m ²
Bounding box	punt 1 (NO)	x 158598,5 y 239796,0
	punt 2 (ZW)	x 158983,0 y 239717,5

Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied uitgesteld vooronderzoek in overlay op het GRB. © Geopunt

2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode

Binnen het vooronderzoek met uitgesteld traject kunnen verschillende onderzoeksmethoden worden toegepast. Hieronder volgt een overzicht van de onderzoeksmethodes en een afweging of zij al dan niet kunnen worden ingezet om het projectgebied verder te onderzoeken.

Veldkartering is voor het onderzoeksgebied niet haalbaar vermits het volledig begroeid is met gras.

Aangezien voor de periodes voorafgaand aan de nieuwe tijd enkel grondsporen worden verwacht, wordt geen geofysisch onderzoek aanbevolen. De omvang van de sporen uit periodes voorafgaand aan de late middeleeuwen en het geringe verschil in fysisch contrast tussen de vulling van dergelijke sporen en de omringende bodem bemoeilijkt de detectie van deze sporen met geofysische methoden.¹ Bovendien levert geofysisch onderzoek te weinig bruikbare resultaten op met betrekking tot de chronologie van eventuele sporen.

Landschappelijk bodemonderzoek verschaft een beeld van de bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied en resulteert in een archeologische verwachting, maar niet in uitspraken over de aan-of afwezigheid van archeologische sporensites. Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek zijn geschikt om prehistorische sites van jager-verzamelaars in kaart te brengen. Vermits op basis van de gegevens verzameld tijdens het bureauonderzoek geen goed bewaarde prehistorische sites worden verwacht, worden deze methodes van vooronderzoek niet aanbevolen. Hetzelfde geldt voor proefputten in functie van steentijd. De bodeminformatie als resultaat van een landschappelijk booronderzoek kan ook verkregen worden uit de profielen die worden geregistreerd tijdens een proefsleuvenonderzoek.

Proefsleuven zijn een instrument waarmee sites kunnen worden gelokaliseerd en geëvalueerd. Zij geven informatie over de aan- of afwezigheid, de aard, omvang en kwaliteit van het archeologisch erfgoed, geven de relevante archeologische niveaus aan en maken het mogelijk om de kosten in te schatten die gepaard gaan met eventueel vervolgonderzoek. Zij bieden bijkomend het voordeel dat een transect doorheen het landschap of de bodem bekomen wordt.² Om deze redenen en omwille van het evenwicht tussen de kosten, de onderzoeksinspanning en de te verwachten resultaten wordt enkel een proefsleuvenonderzoek aanbevolen.³

De te verwachten onderzoekssituatie is een site zonder complexe stratigrafie. De te onderzoeken zone heeft een oppervlakte van 4800 m². Ze omvat het volledige te ontwikkelen gebied.

¹ Schmidt et al. 2015, 45.

² https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/proefsleuven; Tol et al. 2004.

³ Tol et al. 2012.

2.2.3 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Op basis van de geplande bodemingrepen, de actuele archeologische voorkennis over het projectgebied en de verwachting ten aanzien van de archeologische waarde wordt de doelstelling van het vooronderzoek met ingreep in de bodem als volgt omschreven: er wordt een archeologische evaluatie uitgevoerd van het volledige onderzoeksgebied. Dit houdt in dat archeologisch erfgoed wordt opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd. Verder wordt de impact van de werken op het potentieel aanwezig archeologisch erfgoed bepaald. Ook de mogelijkheid van in situ behoud wordt onderzocht en indien dit niet kan worden er aanbevelingen voor vervolgonderzoek en bewaring ex situ geformuleerd.

Het onderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen⁴:

Algemeen

- Zijn er archeologische sporen bewaard en wat is de aard van deze sporen?
- Zijn er archeologische vondsten bewaard en wat is de aard van deze vondsten?
- Wat is de bewaringskwaliteit en gaafheid van de sporen?
- Zijn er archeologische structuren of spoorassociaties te herkennen?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht zowel vanuit methodologie als aanpak voor vervolgonderzoek?

Perioden en sites

- In welke periode(n) kunnen de sporen gedateerd worden?
- Zijn er kenmerken die wijzen op de aanwezigheid van permanente of tijdelijke nederzettingen in één of meerdere perioden en wat zijn die kenmerken?
- Zijn er elementen die wijzen op continuïteit of fasering van de nederzettingen of structuren?
- Welke elementen uit het archeologisch ensemble dragen bij tot de kennis van de economische en sociale relaties in de verschillende perioden of fasen?
- Zijn er sporen van landgebruik (perceelsindeling, wegen, akkers, grondstofwinning,...)?
- Zijn er sporen van ambachtelijke/agrarische activiteit ?
- Strekken de sites zich uit over de grenzen van het onderzoeksgebied?

Landschap en bodem

- Hoe is de oorspronkelijke bodem opgebouwd en hoe is die in de loop van de tijd geëvolueerd?

⁴ Erynck et al. 2016.

2.2.4 Onderzoekstechnieken proefsleuvenonderzoek

Het proefsleuvenonderzoek moet voldoen aan de generieke bepalingen voor vooronderzoek met ingreep in de bodem en bijkomend aan de vereisten voor vooronderzoek op een site zonder complexe verticale stratigrafie opgenomen in de Code van Goede Praktijk.

Fig. 19 Situering van de proefsleuven in overlay op het GRB. © Geopunt & Fodio

Er wordt gewerkt met parallelle en continue proefsleuven. Het hanteren van continue proefsleuven biedt het voordeel dat het aantal machinebewegingen tot een minimum herleid wordt en dat er één archeologisch niveau kan worden aangehouden. De techniek laat ook toe een transect door het terrein aan te leggen.⁵ De sleuven zijn 2 meter breed en worden parallel aan de zuidelijke perceelsgrens gegraven. De sleuven zijn oostnoordoost - westzuidwest georiënteerd. De afstand van middenpunt tot middenpunt tussen de sleuven bedraagt maximaal 15 m. Als uitgangspunt wordt een dekingsgraad van 12,5 % genomen ten opzichte van de zone waarbinnen proefsleuven worden gegraven, opgedeeld in 10 % sleuven en 2,5 % kijkvensters, dwarssleuven of volgsleuven.

De aanwezigheid van een prehistorische site is weinig waarschijnlijk gezien de resultaten van het bureauonderzoek, maar nooit uit te sluiten. Tijdens de graafwerken wordt daarom aandacht gevraagd voor concentraties van lithische artefacten. In geval er lithische artefacten bewaard bleven moet worden ingeschat of het gaat om een concentratie die te maken heeft met een activiteitzone of eerder om verspreide artefacten.

Het onderzoek is succesvol wanneer er kan worden achterhaald of er al dan niet archeologische sporen bewaard bleven binnen het onderzoeksgebied en de kwaliteit van de sporen kan worden bepaald, zowel op het vlak van hun bewaring, als op het vlak van kenniswinst, zoals geformuleerd in de onderzoeksvragen.

⁵ https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/proefsleuven

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Geen